

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Przemoc jako
rozwiązanie?

Napływ uchodźców
w opiniach Polaków.

Aleksandra Świdarska

Mikołaj Winiewski

Karolina Hansen

Warszawa, 2016

Streszczenie

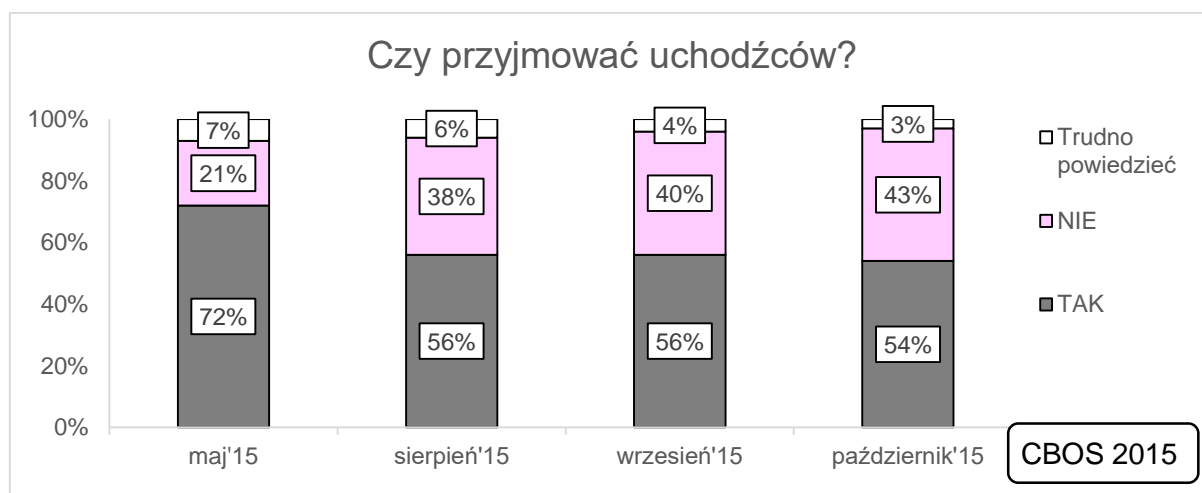
W niniejszym raporcie prezentujemy wyniki dwóch badań, w których młodzi (18-31 lat) i dorośli (18+) Polacy wyrażali swoje opinie na temat działań państwa polskiego i Unii Europejskiej wobec uchodźców przybywających do Polski i Europy. Wyniki te przedstawiamy w nawiązaniu do kilku wcześniejszych sondaży, ukazujących bardzo niejednoznaczny stosunek Polaków do kwestii przyjmowania uchodźców w naszym kraju. Obecnie zwracamy uwagę na wyraźne przyzwolenie na stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej wobec uchodźców, a także małe poparcie dla rozwiązań pro-uchodźczych. Omawiamy również czynniki, które mają wpływ na takie postawy.

Słowa kluczowe: uchodźcy; przemoc fizyczna; przemoc psychiczna; mentalność spiskowa

Polacy wobec uchodźców

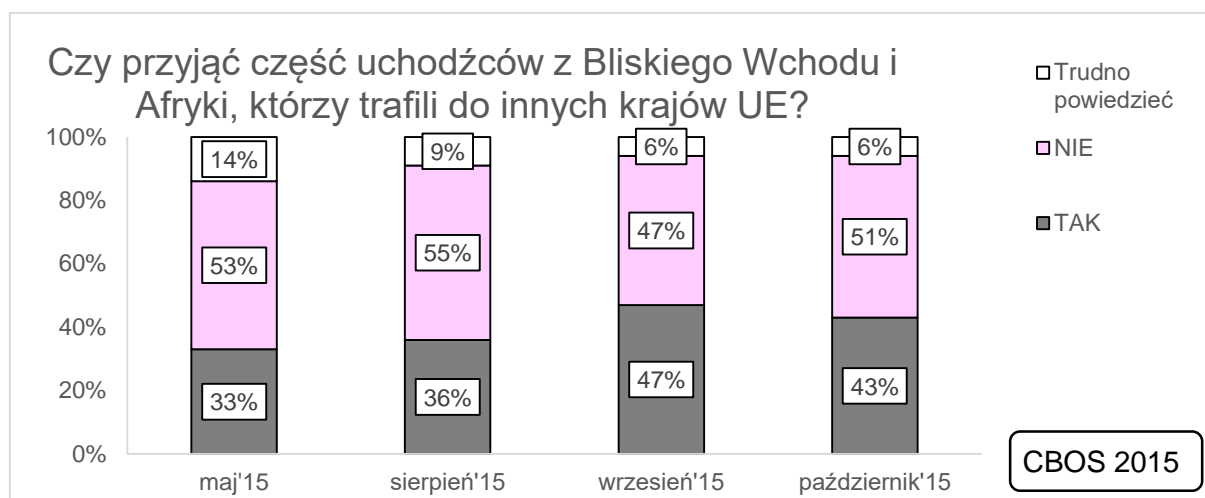
W 2011 roku sytuacja ekonomiczna i polityczna w niektórych państwach Bliskiego Wschodu i Afryki zaczęła się wyraźnie pogarszać. Wojna domowa w Syrii, destabilizacja Iraku będąca konsekwencją wycofania wojsk amerykańskich, wojna domowa w Libii oraz dyktatura w Erytrei spowodowały masową migrację tamtejszej ludności. Skala napływu uchodźców do krajów Unii Europejskiej przybrała niespotykany od II Wojny Światowej rozmiar, a postępowanie w obliczu tego kryzysu stało się palącym problemem przywódców państw europejskich. Różnorodność postaw Europejczyków wobec uchodźców stała się natomiast wyjątkowo aktualnym tematem badawczym.

W maju 2015 roku Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) przeprowadziło sondaż, który pokazał, że stosunek Polaków do uchodźców był wówczas ambiwalentny. Wśród ankietowanych osób 72% zadeklarowało, że Polska powinna przyjmować uchodźców z krajów objętych konfliktami zbrojnymi, a 21% było temu przeciwnych (reszta nie miała zdania na ten temat). Kiedy zapytano o uchodźców z sąsiadującej z Polską Ukrainy, 46% osób opowiedziało się za przyznawaniem im statusu uchodźcy w naszym kraju, a 36% było przeciwko. Trend ten zupełnie odwrócił się w przypadku uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki. Aż 53% osób uznało, że Polska nie powinna udzielać im schronienia, w porównaniu do 33% popierających przyjęcie części ludzi migrujących do Europy (CBOS, 2015a). Wyniki dalszych sondaży z sierpnia, września i października sugerowały, że generalnie postawy Polaków wobec uchodźców pogarszały się w miarę rozwoju kryzysu migracyjnego na arenie międzynarodowej (zob. Rycina 1). Zaobserwowano, że coraz mniej osób wyrażało poparcie dla przyjęcia uchodźców (56% i 54%, w porównaniu do wcześniejszych 72%) i jednocześnie coraz więcej było przeciwnych (38%, a potem 40% i 43% w porównaniu do początkowych 21%; CBOS, 2015bcd).

Rycina 1. Odpowiedzi na pytanie „Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna przyjmować uchodźców z krajów objętych konfliktami zbrojnymi?” Badania ogólnopolskie, źródło: CBOS (2015abcd).

Choć w wymienionych sondażach zasięcano opinii zarówno w sprawie uchodźców z Ukrainy, jak i z Bliskiego Wschodu i Afryki, to w sytuacji, gdy pochodzenie uchodźców nie było tak doprecyzowane, Polacy definitywnie kojarzyli słowa „uchodźca”, „imigrant” i „azylant” z wojną w Syrii (CBOS, 2015d). Wojna w Syrii faktycznie była drugim najczęściej wyszukiwanym hasłem w Internecie w 2015 roku (według Google Trends). W tym kontekście dane CBOS (2015d) zebrane od użytkowników internetowych portali informacyjnych i społecznościowych (np., Facebook, Twitter) uwidocznily bardzo krytyczny stosunek Polaków do możliwości przyjęcia uchodźców. Tylko 6% osób zaprezentowało wtedy postawę pozytywną, zaś 81% negatywną (zob. Rycina 2), uzasadniając ją przede wszystkim postrzeganiem odmienności religijnej i kulturowej uchodźców i zagrożeniem związanym z chorobami zakaźnymi. Nieprzychylnie postawy Polaków względem odmienności religijnej i kulturowej, uosabianej przez muzułmańskich uchodźców, systematycznie ujawniały się też w badaniach przeprowadzonych przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami (CBU). Badania te pokazywały wyjątkowo wysoki poziom niechęci do islamu wśród Polaków (przy niemal zerowej znajomości jakichkolwiek przedstawicieli mniejszości muzułmańskiej; np., Bilewicz, Marchlewska, Soral, Winiewski, 2014).

Rycina 2. Odpowiedzi na pytanie „Z powodu dużego napływu uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki do niektórych państw Unii Europejskiej kraje te nie są w stanie poradzić sobie z tym problemem. Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna przyjąć część uchodźców przybywających do Europy?” Badania ogólnopolskie, źródło: CBOS (2015abcd).

Wnikając głębiej w temat rozmieszczenia uchodźców w krajach europejskich, w Polsce 34% ankietowanych było zdania, że liczba dwóch tysięcy uchodźców, do przyjęcia których wstępnie gotowy był polski rząd, była adekwatna do naszych możliwości, a dla 36% badanych liczba ta była zbyt dużym obciążeniem (CBOS, 2015b). Późniejsza propozycja przyjęcia dodatkowych dziewięciu tysięcy spotkała się z większym oporem i 59% respondentów uważało, że to zbyt dużo (CBOS, 2015c). Dla porównania, w Niemczech 96% osób uważało, że to dobrze, że Niemcy przyjmują uchodźców z terenów objętych wojną (ARD Deutschlandtrend, 2015); 45% osób uważało, że napływ przybyszów z zagranicy (uchodźców i imigrantów) ma więcej zalet niż wad, natomiast 33% dostrzegło przewagę wad nad zaletami. Niemcy nie tylko mówili, że są nastawieni pozytywnie do uchodźców, ale i aktywnie im pomagali lub wyrażali zamiar podjęcia takich działań w najbliższej przyszłości: darami pieniężnymi lub rzeczowymi (88% osób), poświęcając swój czas na pomoc (67%), czy nawet udostępniając miejsce do mieszkania (71%). A w jaki sposób Polacy chcieliby radzić sobie ze stałym napływem uchodźców do Europy? Jak rząd powinien podejść do kwestii przyjmowania ich w Polsce? Jakie działania należałoby podjąć, by ich kontrolować? A może kontrola nie jest niezbędna? W niniejszym raporcie spróbujemy znaleźć odpowiedzi na te pytania, bazując na dwóch badaniach przeprowadzonych niedawno przez CBU na reprezentatywnych próbach młodych dorosłych (18-31 lat) i dorosłych (18+) Polaków.

Sposoby rozwiązania problemu uchodźców

Nadrzędnym celem tego raportu jest przedstawienie części wyników dwóch badań internetowych, które odbyły się jesienią 2015 roku. Dane do pierwszego badania zebrano w grupie młodych Polaków w wieku od 18 do 31 lat ($N = 1036$, w tym 534 kobiety), a drugie badanie przeprowadzono na reprezentatywnej grupie dorosłych w wieku 18 lat i powyżej ($N = 1108$, w tym 594 kobiety). Wśród pytań zadanych uczestnikom badań znalazły się i te dotyczące poparcia dla różnych działań państwa polskiego i Unii Europejskiej wobec uchodźców przybywających do Polski i Europy. Treść pytań zamieszczono w Tabeli 1.

Tabela 1

Lista pytań dotyczących różnych działań państwa polskiego i Unii Europejskiej wobec uchodźców, wraz z uwzględnieniem badania, w którym zostały zadane

Treść pytania	Badanie
1 Uchodźcy, którzy nielegalnie trafili na teren Polski, powinni być bezwzględnie deportowani, nawet jeśli oznaczałoby to ograniczenie wolności czy użycie przemocy.	1 i 2
2 Państwo Polskie powinno zaangażować dodatkowe środki w pomoc uchodźcom, aby poprawić ich sytuację materialną.	1 i 2
3 UE nie powinna wpuszczać uchodźców na swój teren, nawet jeśli oznaczałoby to zamknięcie granic i używanie przemocy do ich obrony.	1 i 2
4 Polska powinna bardziej zaangażować się i wspierać integrację uchodźców w społeczeństwach UE.	1 i 2
5 Uchodźcy powinni być najpierw umieszczani w obozach przejściowych, w których poddani byłiby selekcji pod względem potencjalnych zagrożeń, jak i potencjalnej przydatności w Polsce.	1 i 2

6	Po przyjęciu uchodźców, państwo polskie powinno bardzo uważnie monitorować nowe społeczności, nawet jeśli miałyby to oznaczać inwigilację aktywności w sferze prywatnej czy religijnej.	1 i 2
7	Uchodźcy przyjęci do Polski powinni być osiedlani w specjalnych ośrodkach izolowanych od reszty społeczeństwa polskiego.	2
8	Polska powinna bardziej postarać się, aby uchodźcy chcieli osiedlać się w naszym kraju na stałe.	2

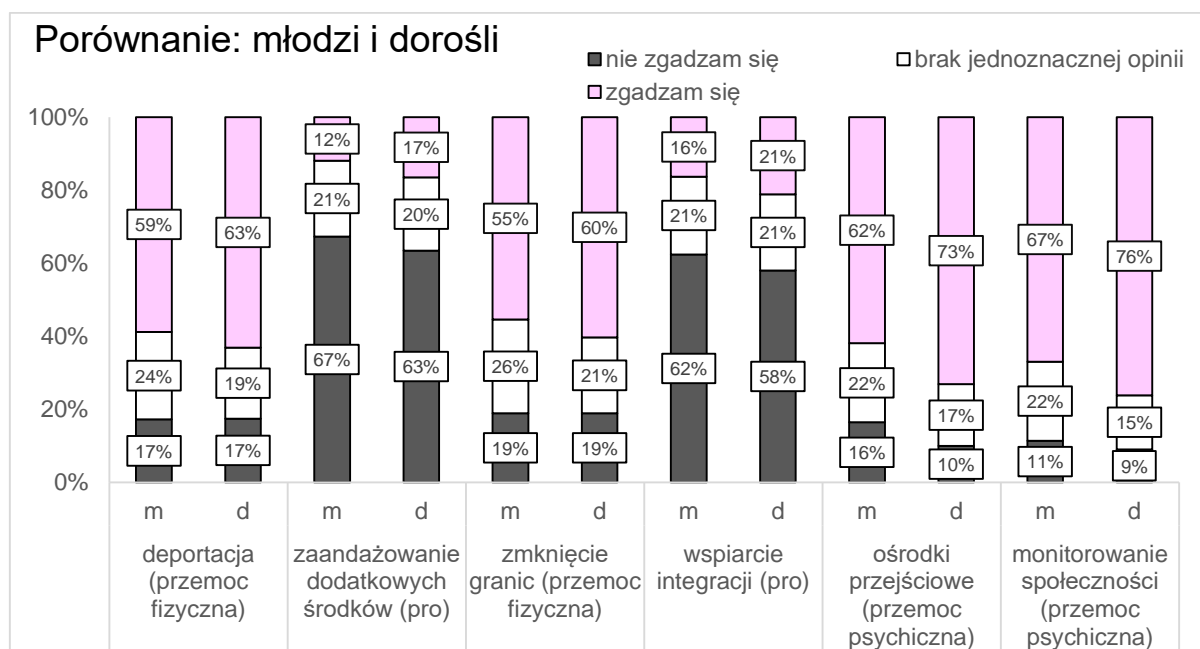
Skala odpowiedzi:

od 1 - zdecydowanie się nie zgadzam, do 7 - zdecydowanie się zgadzam

Procentowe rozkłady odpowiedzi

W Badaniu 1, przeprowadzonym wśród młodych Polaków, zadano sześć pytań, natomiast w Badaniu 2, przeprowadzonym wśród dorosłych, zadano łącznie osiem pytań. W obu badaniach większość respondentów zgadzała się na rozwiązania w jakiś sposób odwołujące się do stosowania przemocy, w tym deportację (popierało ją 59% młodych Polaków i 63% dorosłych), zamknięcie granic (odpowiednio 55% i 60%), umieszczanie uchodźców w obozach przejściowych (62% i 73%) i monitorowanie społeczności uchodźczych (67% i 76%). Znacznie mniej badanych akceptowało przeznaczanie dodatkowych środków na pomoc uchodźcom (12% i 17%) i wspieranie integracji (16% i 21%). W Badaniu 2 blisko połowa badanych dorosłych zgadzała się na izolowanie uchodźców w specjalnych ośrodkach (46%). Większość była też zdecydowanie przeciwna osiedlaniu ich w Polsce na stałe (67%).

Rozkłady odpowiedzi w grupie młodych Polaków i dorosłych okazały się bardzo podobne (zob. Rycina 3). Wyniki te odróżniały się jednak od otrzymanych wcześniej w badaniach CBOS, gdzie demonstrowano, że postawy młodych Polaków były bardziej negatywne niż postawy dorosłych.

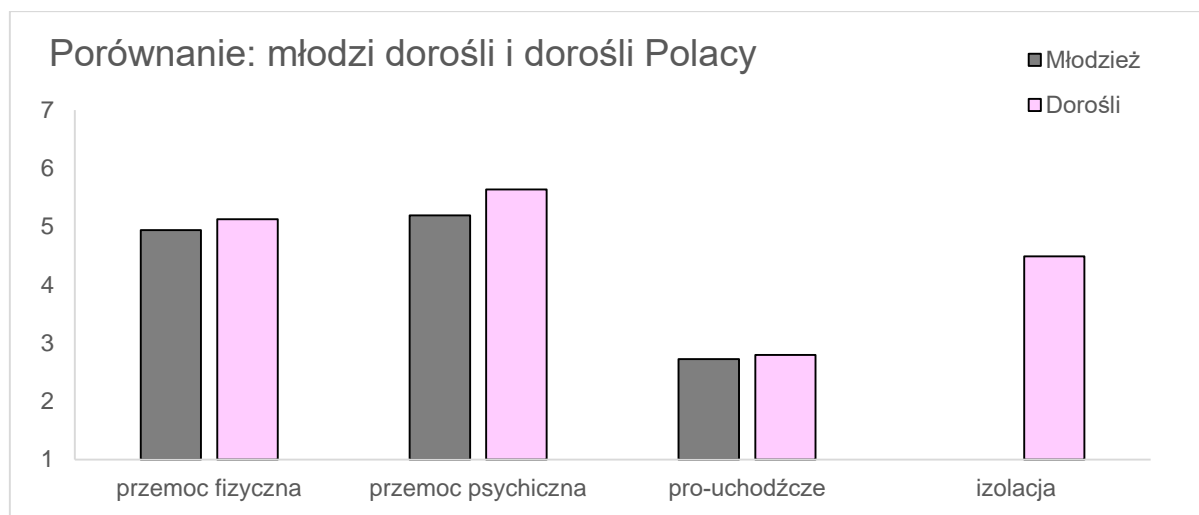

Rycina 3. Porównanie rozkładów procentowych odpowiedzi między grupą młodych Polaków a reprezentatywną próbą dorosłych Polaków dla pytań zawartych w Badaniach 1 i 2 (z wyłączeniem pytań, które znalazły się tylko w Badaniu 2); m – młodzi Polacy, d – dorośli Polacy.

Składowe postaw

Z przeprowadzonych analiz wyłoniły się cztery główne składowe postaw prezentowanych przez osoby badane. Pierwsza ze składowych, nazwana przez nas **przemocą fizyczną**, łączyła się z poparciem dla rozwiązania kryzysu za pomocą drastycznych środków, takich jak deportacja uchodźców przekraczających granice z dopuszczeniem ograniczania ich wolności i używania przy tym przemocy. Druga składowa **przemocy psychicznej** (inwigilacji) odnosiła się do kontrolowania uchodźców, monitorowania ich społeczności i stosowania przymusu wobec nich. Trzecia składowa **pro-uchodźcza** zawierała się w poparciu dla przeznaczania większych środków na poprawę sytuacji materialnej uchodźców, jak też dla większego zaangażowania w integrację uchodźców ze społecznościami europejskimi. Na czwartą i ostatnią składową złożyło się jedno z pytań włączonych do Badania 2, które musiało być rozpatrywane osobno jako element **izolacji** uchodźców. Zatem składowe przemocy fizycznej, przemocy psychicznej i pro-uchodźcza były wspólne dla postaw młodych i dorosłych Polaków odpowiednio w Badaniach 1 i 2, lecz składowa izolacji dotyczyła tylko postaw dorosłych w Badaniu 2.

Uśrednione odpowiedzi zorganizowane według opisanych czterech składowych zobrazowano na Rycinie 4. Można zauważyć, że ewidentnie preferowanymi metodami traktowania uchodźców były te opierające się na stosowaniu przemocy fizycznej i psychicznej, a różnice między młodymi a dorosłymi Polakami pod względem tych dwóch podejść do uchodźców były niewielkie. Pro-uchodźczość plasowała się na bardzo niskim poziomie w obu grupach.

Rycina 4. Porównanie składowych w postawach młodych i dorosłych Polaków w kontekście możliwych rozwiązań sytuacji uchodźców.

Oprócz pytań dotyczących oceny potencjalnych działań państwa polskiego i innych państw UE w warunkach kryzysu uchodźczego, opisywane badania zawierały pytania i skale mogące pomóc w wytłumaczeniu postaw przyjmowanych przez respondentów. Innymi słowy, preferencje dla rozwiązań opartych na przemocy fizycznej i przemocy psychicznej, jak też tych pro-uchodźczych, mogły być kształtowane przez określone czynniki. Zostaną one omówione w ostatniej części raportu.

Czynniki kształtujące postawy

Przewidywaliśmy, że dla zrozumienia postaw kluczowe mogły być następujące czynniki:

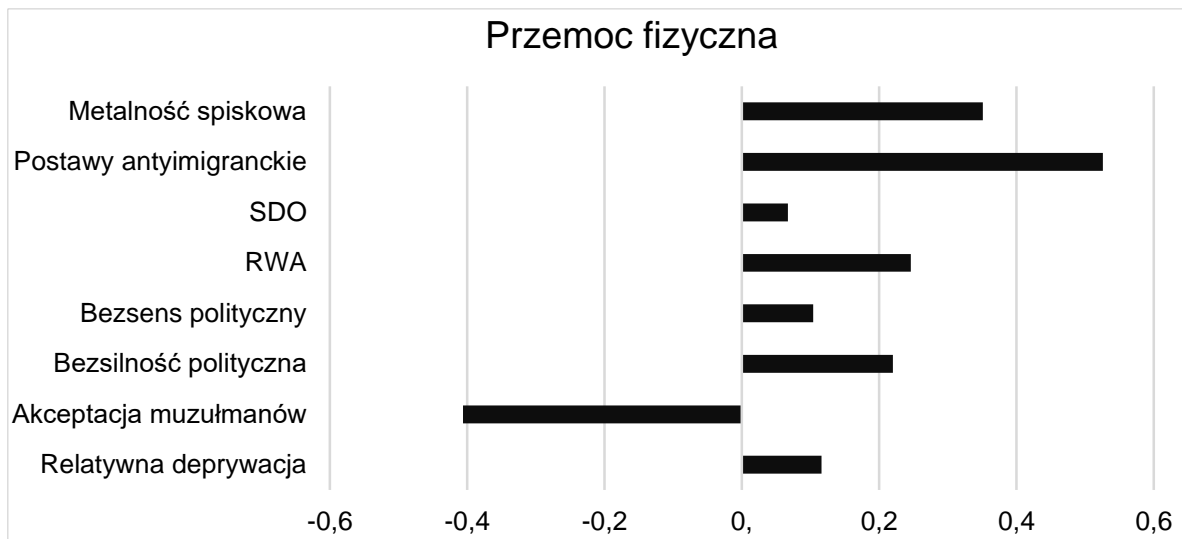
- Mentalność spiskowa – wiara w spiski rządzące życiem społecznym i politycznym (Imhoff i Bruder, 2014), mierzona pytaniami typu „Sądzę, że istnieją tajne organizacje, mające ogromny wpływ na decyzje polityczne” czy „Na świecie dzieje się wiele ważnych rzeczy, których nie podaje się do ogólnej wiadomości”.
- Nastawienie antyimigranckie – stopień, w jakim imigranci uważani są za mających negatywny/ pozytywny wpływ na życie społeczne i gospodarcze, oraz zgeneralizowane pozytywne/ negatywne postawy wobec imigrantów (Zick, Küpper, Hövermann, 2011), mierzone pytaniami takimi jak na przykład: „Imigranci zabierają Polakom miejsca pracy” czy „Imigranci wzbogacają naszą kulturę”.
- Orientacja na Dominację Społeczną (Social Dominance Orientation, SDO; Sidanius i Pratto, 1999) – przekonania, że wybrane grupy społeczne powinny silnie dominować nad innymi, co wyraża poziom akceptacji nierówności międzygrupowych w danym społeczeństwie; mierzona pytaniami takimi jak: „Prawdopodobnie to dobrze, że pewne grupy są na szczycie, a inne na dole”, „Mniej ważne grupy powinny znać swoje miejsce”.
- Prawicowy autorytaryzm (Right-wing authoritarianism, RWO; Altemeyer, 1996) – poziom skłonności do podporządkowywania się władzy, przywiązania do tradycyjnych wartości danego społeczeństwa i wrogiego nastawienia do grup obcych; mierzony pytaniami typu: „Posłuszeństwo i szacunek dla autorytetów to najważniejsze wartości, jakich powinny nauczyć się dzieci”, „Odwracanie się od tradycji okaże się pewnego dnia fatalne w skutkach”.
- Poczucie bezsensu i bezsilności politycznej – poczucie zagubienia, niezrozumienia i braku kontroli nad sferą polityki (Korzeniowski, 2009), mierzone pytaniami takimi jak: „Ludzie tacy jak ja nie mają żadnego wpływu na to, co robi rząd” i „Ostatnio coraz trudniej zrozumieć, o co chodzi politykom”.

- Akceptacja muzułmanów – poziom akceptacji dla reprezentantów danej grupy społecznej (w tym przypadku muzułmanina/ muzułmanki) we własnym otoczeniu społecznym. W naszych badaniach stosujemy skalę składającą się z trzech pytań: „Czy zaakceptowałby Pan/ zaakceptowałaby Pani, żeby w Pana/ Pani miejscu pracy zatrudniony był muzułmanin lub muzułmanka?”, „Czy zaakceptowałby Pan/ zaakceptowałaby Pani jako sąsiada muzułmanina lub muzułmankę?” i „Czy zaakceptowałby Pan/ zaakceptowałaby Pani małżeństwo członka rodziny z muzułmaninem lub muzułmanką?” (Bogardus, 1933).
- Poczucie relatywnej deprivacji (Pettigrew i in. 2008) – pozytywna bądź negatywna ewaluacja zmian we własnej sytuacji materialnej na przestrzeni określonego czasu, mierzona pytaniami takimi jak na przykład: „Czy ogólna sytuacja materialna Pana/ Pani i Pana/ Pani rodziny w ciągu ostatniego roku poprawiła się, pogorszyła, czy też nie zmieniła się?”.

W Badaniu 1 wymienione czynniki znacząco przyczyniły się do wyjaśnienia postaw młodych Polaków wobec działań Polski i innych państw europejskich w kontekście kryzysu uchodźczego. W Badaniu 2 takich efektów nie znaleźliśmy, więc Ryciny od 5 do 7 przedstawiają tylko wyniki z Badania 1.

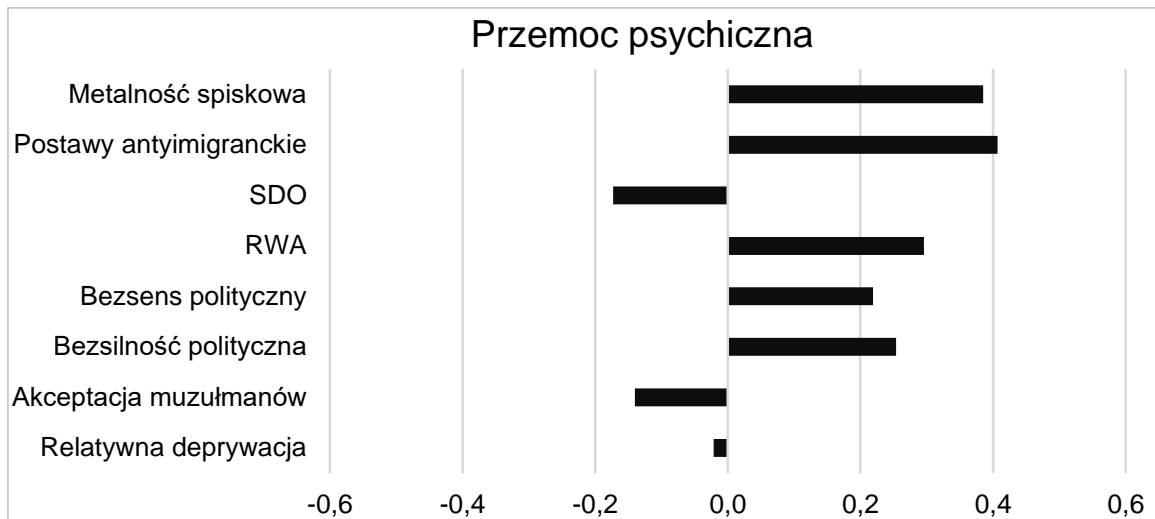
Przeprowadzone analizy pokazały, że akceptacja dla stosowania przemocy w celu rozwiązania problemu uchodźców najsilniej związana była z postawami antyimigranckimi oraz brakiem akceptacji dla muzułmanów. Kolejnym silnym korelatem była mentalność spiskowa. Oznacza to, że osoby, które silniej wierzyły w to, że światem rządzą zakulisowe układy i nieprzejrzyste działania nieznanymi, tajnymi organizacjami, były jednocześnie zwolennikami użycia drastycznych środków w celu rozwiązania kryzysu uchodźczego w Polsce i innych krajach UE. W nieco mniejszym stopniu, ale nadal znaczącym, poparcie dla tego typu działań wykazywali ludzie nieco bardziej autorytarni oraz spostrzegający siebie jako bezradnych politycznie. Zależności te ukazuje Rycina 5, gdzie przedstawiono współczynniki korelacji - siły związku między rozważanymi konstruktami. Znak współczynnika oznacza kierunek zależności (czyli np. im silniejsze postawy antyimigranckie, tym większe poparcie dla przemocy czy im niższa akceptacja muzułmanów, tym większe poparcie dla

przemocy). Wielkość współczynnika oznacza siłę związku (tak więc np. mentalność spiskowa jest bardziej związana z poparciem przemocy niż odczuwana deprivacja).

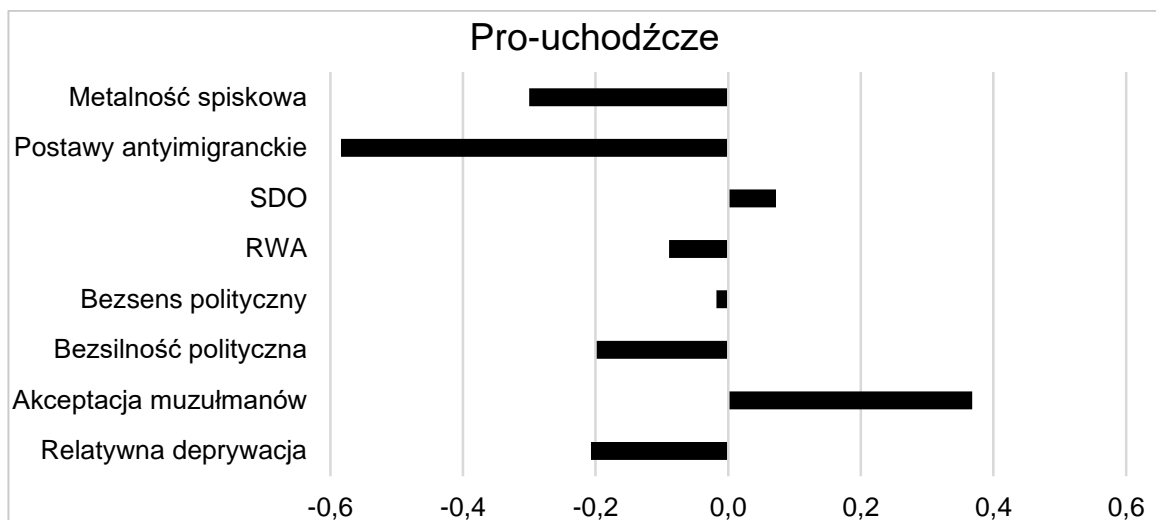
Rycina 5. Czynniki kształtujące preferencje dla przemocy fizycznej w kontekście możliwych rozwiązań kryzysu uchodźczego.

Poparcie dla stosowania przemocy psychicznej (inwigilacji, łamania prywatności, łamania praw), podobnie jak w przypadku przemocy fizycznej, było kształtowane przez postawy antyimigranckie i mentalność spiskową. Takie rozwiązania popierały również osoby bardziej autorytarne i spostrzegające wpływ na kształtowanie polityki jako niewielki oraz zasady, jakie kierują polityką, jako mało przejrzyste. Co ciekawe, w odróżnieniu od przemocy fizycznej, względny brak akceptacji muzułmanów w swojej przestrzeni społecznej nie był ściśle związany z popieraniem przemocy psychicznej. Na Rycinie 6, podobnie jak wcześniej, przedstawiono współczynniki korelacji dla każdego z badanych czynników (znak współczynnika oznacza kierunek zależności, wielkość współczynnika oznacza siłę związku).

Rycina 6. Czynniki kształtujące preferencje dla przemocy psychicznej w kontekście możliwych rozwiązań sytuacji uchodźców.

Działania pro-uchodźcze popierały przede wszystkim osoby, które nie podzielały postaw antyimigranckich i charakteryzowały się wysoką akceptacją muzułmanów, niskim poziomem mentalności spiskowej i bezsilności politycznej. Dodatkowo poparcie pro-uchodźczych działań sprzyjało niskie poczucie deprivacji (zob. Rycina 7).

Rycina 7. Czynniki kształtujące preferencje działań dla pro-uchodźczych w kontekście możliwych rozwiązań sytuacji uchodźców.

Podsumowanie

Odpowiedzi na pytania zadane dwóm grupom respondentów w badaniach CBU odzwierciedliły jednoznaczną przewagę negatywnych postaw Polaków w stosunku do uchodźców. Respondenci optowali głównie za rozwiązaniami uciekającymi się do stosowania przemocy fizycznej i psychicznej wobec uchodźców przybywających do Polski i Europy. Nawet po przyjęciu uchodźców do naszego kraju, chętniej widzieliby ich w izolowanych od społeczeństwa ośrodkach.

Nasze badania wskazały na dwa główne czynniki poparcia dla polityki anty-uchodźczej. Pierwszym, dość oczywistym czynnikiem były uprzedzenia. Osoby uprzedzone względem muzułmanów czy imigrantów były ogólnie bardziej skłonne do popierania przemocy i mniej skłonne do popierania pozytywnych, wspierających działań. Drugim czynnikiem było to, w jaki sposób osoby spostrzegały mechanizmy rządzące polityką. Osoby, które były bardziej zagubione w polityce, uważały, że nie mają na nią wpływu, nie rozumiały zasad jej funkcjonowania, a także osoby z większą tendencją do tłumaczenia wydarzeń politycznych i społecznych jako efektów działania zakulisowych, spiskujących sił (państw czy organizacji), w dużo większym stopniu wspierały przemoc wobec uchodźców oraz były przeciwne działaniom wspierającym uchodźców.

Bibliografia

- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., i Winiewski, M. (2014). *Mowa nienawiści: Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology and Social Research*, 17, 265-271.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (czerwiec, 2015a). *Polacy wobec problemu uchodźstwa. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (wrzesień, 2015b). *Stosunek do uchodźców w kontekście kryzysu imigracyjnego w Europie. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (październik, 2015c). *O uchodźcach w przededniu unijnego szczytu poświęconego kryzysowi imigracyjnemu. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (listopad, 2015d). *Polacy o uchodźcach – w internecie i w „realu”*. Komunikat z badań. Warszawa: CBOS.
- Imhoff, R., i Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28(1), 25-43.
- Korzeniowski, K. (2009). O dwóch psychologicznych przesłankach myślenia spiskowego. Alienacja czy autorytaryzm. *Psychologia Społeczna*, 43(11), 144-154.
- Pettigrew, T. F., Christ, O., Wagner, U., Meertens, R. W., Van Dick, R., i Zick, A. (2008). Relative deprivation and intergroup prejudice. *Journal of Social Issues*, 64(2), 385-401.
- Sidanius, J., i Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of hierarchy and oppression*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Zick, A., Küpper, B., i Hövermann, A. (2011). *Intolerance, prejudice and discrimination: A European report*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.